

Eiga toll til góðar

Í vikuni varð nevnt í útvarpinum, at tá handlar lata aftur nú, missir landið alt meirvirðisgjaldið, ið skuldi komið inn av tí, handlin hevur selt síðan á nýggjári-num.

Tað er so, og tann trupulleikin verður framyvir, so leingi tað er gerandiskostur, at fyrirkur lata aftur.

Men beint nú, er tað ein spurningur, um hesar fyrir-tøkur skylda tollvaldinum nógv meira meirvirðis-gjald, enn tær eiga at fáa aftur í ov nógv goldnum tolli, heldur ein handilsmaður.

Hann ger vart við, at nógvir handlar leggja inni við stórum vørulagri, ið varð keypt til landið fyri ársskifti-ð. Tollur varð goldin av hesum vørum, og tann tollin fáa fyrirkurnar ikki aftur fyrr enn 1. mai. Meirvirðis-gjaldið skal tollvaldið hava 1. april. Tær, sum lata aftur nú, skylda meirvirðisgjald, men tær eiga toll til góðar av vørnum, keyptar fyri 1993.

Men tá Toll- og Skattstovan hevur endurrindað tollin, handlarir eiga til góðar, fer landið einvíst at missa meirvirðisgjald, hvørja ferð ein handil fer av knóranum.

randi

teimum mat.

- Eg minnst hvussu fegin ljósmóðurin var, tá vit komu til hjálpar. Hon tosaði eisini nógv um, hvussu fitt børnini vóru.

Fólk kravdu einki

- Mangan vóru umstøðurnar so vánaligar, at vit biðaðu foreldrunum at lata børnini fara á barnaheimið, so tey kundu fáa betri umstøður, men tað ið fólk foreldrin sjáldan ímóti.

- Fólk vóru so kravtili, og tey vildu fyri alt í verðini, ikki lata børnini frá sær.

- Eg minnst eisini aðra hending, hon var fyri mína tíð, onkunstaðni í fríatíðunum.

Ein familjupápi hevði júst bygt húsin, áðrenn hann fór til skips. Hann bleiv sjúkur á ferðini, og tá hann kom heim aftur, skyldu tey handilsmanninum 40 krónur. Hesin kravdi at fáa peningin, og tað endaði við, at familjan misti húsin.

Hóast tey avvarandi heldur ein fegin vildi lána familjuni peningin, so noktaði maðurin.

- Fólk vóru ikki bert fá-tæk, men tey áttu eina virðing fyri sær og sínum, sum vit ikki kenna í dag.

Álit á kvinnunum

Tíðirnar eru vánaligar í dag, men ein uggi er tað ið, kvinnurnar eru komnar so væl fyri seg, at tær nú sita í fremstu politisku sessum.

Her hugsi eg serliga um Maritu Petersen, lógmann og Lisbeth L. Petersen, býráðsformann.

Malla Samuelsen: - Eg haldi, at tað er óført, sum kvinnurnar í dag eru komnar fram í fyrstu røð í politikki, og eg ynski, at tær fáa

eydnuna við sær.

- Tær eru komnar til í eina tíð, nú útlitini eru sera døgur.

- Ein glotti er í dag, sum ikki var til í míni tíð. Tað er tað, at samfelagið er so væl útbýgt. Í dag ber til at steðga á, og umhugsast fram-tíðina.

-Hetta eru kvinnur av-gjort nógv betri fyri at gera. Konufólk eru meira varin, og fara vanliga ikki longur, enn ráðiligt er.

-Tað er ein dygd, sum vit hava brúk fyri í hesum døgum, sigur Malla Samuelsen.

-Eftir tí sum vit hava lisið og sæð um torføru byrja-nina hjá Maritu Petersen, lógmanni, so haldi eg at hon hevur verið ófør.

-Eftir tí sum vit hava lisið og sæð um torføru byrja-nina hjá Maritu Petersen, lógmanni, so haldi eg at hon hevur verið ófør.

- Bert vóni eg fyri hana, at hon hevur góð hjálparfólk, sum kunnu stuðla henni.

- Lisbeth L. Petersen er royndur kommunalpolitikari, og hon situr eisini í lög-tinginum. Tað er stór ar-beiðsbyrða hjá einum fólk, men eg vóni tað besta fyri hana sumleiðis.

- Bert haldi eg, at tað nær-um er torføri at sita í bý-ráði enn á Tingi, tí har hevur tú borgaran so tætt at sær.

- Eg hugsi bert um, hvussu torført tað var, tá al-menn stórv skuldu setast í sínari tíð, og hvussu harður ágangurin var frá teimum ymsu, sum annaðhvørt vildu hava starv, ella frá teimum, sum vildu leggja gott orð inn fyri annan.

- Hóast alla neyð og ar-móð, so var júst hetta mest tyngjandi gerðarmál í míni-tíð, heldur Malla Samuel-sen.

Almenna orsøkin til at fara í gjaldssteðg er, at móguleikarnir at endur-reisa virkið skulu kann-

Ikki langt eftir til ruðuleika og undirgang

Nú er neyvan dagur, at vit ikki hoyra um trupulleikar í føroyskum vinnulivi. Somuleiðis er tað gerandiskostur at hoyra um skip og virki, sum fara á húsagang.

Summi av hesum virkj-um og skipum verða endur-reist, ofta við somu eig-arum, men nú hava fingið tann fyrirmin, at teir eru slopnir undan allari gam-lari skuld. Men ikki bara tað. Nei, nú virkiseigarin situr eftir við einum billig-um virki, er hann bráðliga vorðin nógv betur fyri í kappingini við onnur virki, sum hava stóra skuld at dragast við.

Óndar tungur vilja enn tá verða við, at tað er bein-leiðis spekulátión komin í hetta at lata virki og skip fara á húsagang við tí fyri eyga at keypa aftur biliga.

Eftir við svartaperi sita øll tey, sum hava selt virkinum eina vøru ella eina tænastu, men sum nú ikki fáa peningin. Av tí sama koma tey nú í vanda fyri at fara á húsagang. So koma teirra skuldaraar illa fyri...o.s.fr. Tað breiðir seg sum ringar í vatni, og hvat árin henda ónda ring-rásin við húsagangi, upp-sagnum og arbeiðsloysi hevur út í allar liðir í sam-felagnum er eyðsæð.

Av og á hoyra vit eisini um, at virki fara í gjalds-steðg. Við hvørt ljóðar hetta lógið, tí í sama anda-drátti verður mangan upplýst, at virksemið í virkinum skal halda fram. So pura gjaldssteðg er ikki talan um, tí heldur virksemið fram, skal løn, rávøra, streymur, olja og aðrar útreiðslur gjaldast.

Heilt stutt kann sigast, at tá ið eitt virki fer í gjaldssteðg, verða peningaviðurskiftini «fryst fæst», sum tað verður nevnt, t.e., at gomul skuld verður ikki goldin og nýggi skuld ikki stovnað. Onkur uttanfyri virkið – vanliga sakførari – verður settur at reka virkið, og hann ger so av, hvat virksemi skal vera og ikki. Høvuðsreglan er, at virksemið skal vera eitt ikast til búgvið.

Almenna orsøkin til at fara í gjaldssteðg er, at móguleikarnir at endur-reisa virkið skulu kann-

ast, men ofta fara tey á húsagang kortini. Og hóast tey lata upp aftur, verður tað oftast við eini gjaldsskipan, har stórv partur av gomlu skuldini verður avskrivaður. Aftur her verður tann vanliga skuldarin sum oftast við sviðið soð.

Mangan, tá ið frættist um virki, ið halda uppat ella fara í gjaldssteðg, skelkast fólk, tí ofta er talan um virki, sum gingu fyri at vera væl rikin, og sum fólk bíllaðu sær inn vøru væl fyri peningaliga.

Nýggja ættarliðið

Mong dømi eru, har vit við fullum rætti sita eftir við illgruna um, at tað er kensluleys spekulátión, heldur enn saklig vinnulig grundgeving, sum er orsøkin til at virki eru farin á húsagang.

Reiðarar og stjórar fyrr høvdu ofta ringt orð á sær – og ikki altíð av órøttum – men tá ið teir fóru á húsagang, ja, so fóru teir á húsagang við øllum tí teir áttu.

Nú er órvisi. Nú ber til at fara á húsagang enn tá fleiri ferðir, uttan at fara á húsagang kortini.

Fyri nokrum árum síð-an kom eitt nýtt ættarlið av vinnulivsmönnum fram í Føroyum, og at ráðgeva sær fingi teir eitt nýtt ættarlið av sakføra-um, grannskoðarum og óðrum ráðgevarum. Við teimum tók ein nýggjur andi seg upp innan føroy-sk virki, ein andi, har spekulátión av tí ódám-liga slagnum og kraddara-lyndið tyktist hava fingið alsamt fastari tøkur í vinnulivsmönnum.

Heldur enn vinnuligir, samfelagsligir og menn-skjaligir moralir sum heild. Hvussu nógvir botn-heiðurligar menn, sum æt-droymd um egið virki ella egið skip, hava hesir ráðgevarar ikki gjørt til hetta ravnaslagið, sum er við at forkoma okkara landi?

Óg verður lógin við hvørt gingin gjald sum nær, hevur so nakar talað at?

Ligið væl fyri Tað eru politikarar, sum gera reglurnar fyri,

hvussu virkast skal í sam-felagnum.

Og tá ið hetta nýggja ættarlið av politikarum valdi at seta kikaran fyri blinda eygað, hevur ligið væl fyri. Tí sannleikin er, at hvørki vinnulivsmenn ella ráðgevarar teirra eru farnir ein tamma longur enn politikararnir hava loytt teimum. Hvi teir ikki hava steðgað gongd-ini, kann einhvør gera sín-ar meingar um.

Onga ábyrgd

Eitt annað er, at tað er eitt stórt mistak, at vinnutíði og vinnulivs-maðurin hava verið skild fullkomuliga sundur, so at vinnulivsmaðurin í veru-leikanum onga ábyrgd hevur havt av vinnutí-ðinum. Ein partapening uppá 10.000 kr., so hevur verið leyst og lóðugt.

Ein vinnulivsmaður, sum setir pening í veð, skal eisini hava nakað burtúr, heldur enn at seta peningin «deyðan» í bankan. Men í Føroyum eru mong dømi um, at vinnulivsmenn, umframt góða løn, eisini tappa virkið fyri pening. Tá ið tað fer á húsagang hevur tað lit-an og ongan tyding fyri vinnulivsmannin, tí tað er hann longu figgarliga tryggjaður allar sínar dag-ar.

Seldi sær sjálvum hús

Hvussu ofta hevur tað ikki verið frammi um vinnulivsmenn, sum gera seg til umboð fyri vørur, sum virki teirra skal hava og taka sær feita provi-sión afturfyr. Ella at sami vinnulivsmaður stovnar fleiri partafelag og fær provi-sión fyri at flyta vørur og tænastur millum fel-øgini.

Enntá hava vit dømi um vinnulivsmann, sum æt-laði at selja húsin hjá sær, men ongin vildi hava tey. tí tey vóru ov dyr. Hvat ger maðurin so? Hann stovnar partafelag og let-ur felagið keypa privat-húsin hjá sær fyri milli-ónaupphædd. Stutt eftir fór partafelagið av knóranum, men maðurin varð bjargaður.

Jú, hugflogið kennir onki mark. Og tað er tús-

und ferðir skjótari at lensa eitt virki enn at byggja tað upp.

Tagt og samtykt

Av eina ella aðrari orsøk hava bankarnir sitið sum bitin ross og fóru tians-heldur sjálvir av knóranum, heldur enn at tala at og krevja stórri ábyrgd av hesum slag av vinnulivsmönnum.

Samstundis verða polit-ikarar okkara javnan skuldsættir fyri at jatta Peri og Póli pening í heim-ildarloysi, uttan at teir visa tí aftur.

Og teir mongu vinnu-livsmenn, sum kýta seg hvønn einasta dag fyri at fáa alt at bera til, er tað lógið, at teir kenna seg eitt sindur undarliga við. Nei, tí soleiðis sum lógin-arnar eru og verða umsitnar, verður fatanin av at liva í einum rættarsamfelag spakuliga máað undan folki, og í longdini er tað ein hin størsta hótanin móti samfelagnum. Tí tað ið vit eru komin har til, at øll royna at lumpa hvønn annan fyri at yvirleva, tá er ikki langt eftir til full-komnan ruðuleika og und-irgang.

Nýggjar lógin nýggjan moral

Í Føroyum er neyðugt at vinnulógirnar verða gjør-dar nútíðarhóskandi, so forðað verður fyri, sum mest av hesi ódámugu spekulátión. Ein bati er, at tær nýggju donsku vinnulógirnar skulu setast í gildi. Tað eigur heldur ikki at bera til, at virki verða latin á tvang, bara tí tað gongur nakað stríðið eina tíð. Somu-leiðis eigur lógin mest móguligt at forða fyri, at onkur høvuðspartaeigari máar steðgið undan eina fyrirteku við øllum mógu-ligum snøkum. Aðrir partaeigarar og figgingar-stovnar eiga at kunna krevja endurgjald. Í óðrum norðurlöndum hava vit meiri enn eitt dømi um, at stjórar, nevndar-limir og høvuðspartaeig-arar í virkjum eru kravdir eftir stórum endurgjaldi fyri at hava borið seg ósemiliga at.

Hesi farnu árin hava verið bankunum dyr. Vón-andi taka teir tað sum ein lærupenga. Hesi árin hava eisini verið Føroya folki dyr. Vónandi hava vit eisini lært at krevja av politikarum okkara, at teir visa stórri ábyrgd, í tí teir gera og taka stórri ábyrgd av tí, teir gera. Í Danmark eru ráðharrar farnir frá, bara tí teir ikki søgdu alt teir vistu, ella bara tí teir handlaðu við partabrevum. Lat okkum seta politikarum okkara eins strong krøv og aðrir norðurlendingar seta sin-um.

Wilhelm M. Johannesen,